

TEKSTER OM (U)LYKKE

En digital og postkritisk undersøgelse af romaner skrevet af Det Moderne Gennembruds Kvinder

Af Kirstine Nielsen Degn

I *Nordisk kvindelitteraturhistorie* (bd. 2, 1993) har perioden 1870-1900 fået den slående overskrift "Den ulykkelige tekst". Denne artikel vil diskutere og revidere denne fortolkning – ikke for polemisk at omdøbe perioden til "Den lykkelige tekst", men derimod for at tilbyde justeringen "Tekster om (u)lykke". Mens det hidtidige hovedspor inden for dansk, feministisk litteraturhistorieskrivning har beskæftiget sig med de kvindeligt forfattede værker som symptomer på det undertrykkende patriarkat, der udgjorde konteksten for deres tilblivelse, vil jeg i det følgende i stedet forskyde fokus mod de måder at overleve, gøre modstand og gentænke det meningsfulde liv på, som Det Moderne Gennembruds kvinder formulerede på trods. Artiklens bærende hypotese er således, at periodens kvindelige forfattere i høj grad beskæftigede sig med lykke – ikke som noget allerede opnået, men som en bestræbelse og en ambition, der med ihærdighed blev forsøgt omsat i praksis. Den i dag stort set glemte forfatter Drude Krog Janson formulerer det i romanen *Mira* (1897) således: "Hun vilde blot et – finde mening i livet – slukke denne brændende længsel, hun bar paa." (s. 40). Det er denne higen og brændende livsvilje, som er denne artikels knudepunkt.

Når der er grund til at interessere sig for disse kvindeliv fra et fjernt århundrede, er det af to hovedårsager: Dels oplever de skandinaviske samfund en række betydningsfulde transformationer i slutningen af det 19. århundrede, som i høj grad har formet de samfund, vi i dag lever i. Særligt emner som køn,

seksualitet og ligestilling var både omdiskuterede og polariserende diskussionspunkter under Det Moderne Gennembrud og er igen i dag genstand for en ophedet offentlig diskussion. Her bliver skønlitteraturen en vigtig kulturel indgangsvinkel, hvis vi vil forstå de kønspolitiske debatter, der stadig pågår. Dels oplever særligt de kvindelige forfattere fra Det Moderne Gennembrud i disse år en fornyet interesse fra både læsere og forlag. De seneste år er der sket en opblomstring af biografiske udgivelser om forfatterskaberne og kvinderne bag. Desuden er forlagene i stor stil begyndt at genudgive de kvindelige forfatters værker. Mastodonten Gyldendal, det mellemstore forlag Gladiator og mikroforlaget OVBIDAT har alle i løbet af de sidste år genudgivet navne som Victoria Benedictsson, Adda Ravnkilde, Amalie Skram, Olivia Levison og Stella Kleve (pseudonym for Mathilda Malling). Perioden udgør således et tekstlandskab, som det af både kulturhistoriske og kønspolitiske årsager er vigtigt at genåbne og genbesøge med nye perspektiver, metoder og teoretisk ballast.

Netop denne ambition deler nærværende artikel med det forskningsprojekt, som den også udspringer af, *MeMo – Measuring Modernity*.¹ Med innovative digitale metoder søger projektet at skabe nye indsigter i, hvordan Danmark og Skandinavien blev moderne, og hvilken rolle litteraturen spillede i denne proces. I denne artikel arbejder jeg således videre med en række digitale "fjernlæsningsmetoder", som vi har udviklet og publiceret i kontekst af projektet (Al-Laith m.fl., 2023), og hvis principielle fund er præsenteret i artiklen "Unhappy Texts? A Gendered and Computational Rereading of the Modern Breakthrough" (Degn m.fl., 2025). I det følgende vil jeg bygge videre på, diskutere og udvide disse publikationers erkendelser om relationerne mellem køn, kanonisering og affekter i romaner fra Det Moderne Gennembrud ved at kombinere indsigter fra de digitale fjernlæsninger med postkritiske nærlæsninger.

¹ Se mere: <https://nors.ku.dk/english/research/projects/measuring-modernity/>.

Kvindelitteratur skrevet, påskrevet og læst: Litteraturhistorisk kontekst

Jeg vil hen over de følgende sider foreslå, at vi forstår de kvindeligt forfattede værker fra Det Moderne Gennembrud som tekster om (u)lykke snarere end som ulykkelige tekster. Det er en viderebygning, og til dels en revision, af det, der engang var et nybrud i den litteraturhistoriske fremstilling af Det Moderne Gennembrud: nemlig at kvinderne overhovedet for alvor blev bragt ind i billedet. Helt centralt i opgøret med den mandsdominerede fremstilling er Pil Dahlerups doktorafhandling *Det moderne gennembruds kvinder* (1983). I afhandlingen genintroducerede Dahlerup omkring 70 kvindelige forfattere og skabte et hovedværk inden for den skandinaviske feministiske litteraturhistorieskrivning, som udgør et centralt referencepunkt for denne artikel. Samtidig introducerede Dahlerup en fortolkning af Det Moderne Gennembruds kvinder, som går igen i mange senere fremstillinger, og som denne artikel søger at revidere.

Dahlerup argumenterer ud fra et psykoanalytisk standpunkt for, at de kvindelige forfatteres udsigelsespositioner under Det Moderne Gennembrud er karakteriseret ved at være funktioner med forskellige relationer til patriarkatet. De kan således opdeles i døtre, falske "sønner", mødre, elskerinder, hustruer eller emanciperede (Dahlerup, 1984, s. 471). Dette leder ifølge Dahlerup til, at et karakteristikum for periodens kvindelige forfatter-skaber er, at værkerne centrerer sig omkring en desillusionering af kvindens faktiske livsvilkår og en deraf medfølgende depressiv tilstand, som særligt forbindes med en faderfigur – enten den faktiske biologiske fader eller en anden repræsentant for det patriarkalske system (s. 281-83). Dahlerup mener således, at det er hos de mandlige forfattere, at vi finder de frigjorte kvindetyper såsom J.P. Jacobsens Marie Grubbe, Henrik Ibsens Fru Alving og Henrik Pontoppidans Jacobe. Dahlerups argument er her, at siden det kun var de mandlige forfattere, som selv havde ydre og indre mulighed for at gøre op med normerne, så var det også kun mændene, der på overbevisende vis kunne skrive frigjorte og helstøbte kvindeskikkelser (s. 349).

Denne fortolkning af Det Moderne Gennembruds kvinder som "deprimerede døtre" går igen i flere senere litteraturhistorier. I *Nordisk kvindelitteraturhistorie* (bd. 2, 1993) behandles Det Moderne Gennembrud fx under titlen "Den ulykkelige tekst" (Jensen m.fl., 1993, s. 328), og på lignende vis beskriver Lisbeth Larsson i antologien *The New Woman and the Aesthetic Opening* (2004, s. 44) den tragiske heltinde, der ender sit liv for egne hænder, som særligt karakteristisk for Det Moderne Gennembruds kvindeskæbner.

Også i nyere litteraturhistoriske fremstillinger går forestillingen om de kvindelige forfatterskaber som ulykkelige tekster igen. I artiklen "Hysteri på tværs" beskriver Camilla Schwartz Det Moderne Gennembruds fremstilling af kvindeskæbner som tekster, der "er mørke og dystre og ofte ender med selvmord" (2022, s. 330). På linje med dette finder vi hos Annegret Heitmann en kortlægning af, hvordan angst tematiseres hos en række af periodens kvindelige forfattere (2023, s. 77), og hos Anne Birgitte Richard finder vi overskriften "Det moderne sammenbrud" til en artikel om Amalie Skrams fremstilling af kvindeskæbner (2022, s. 141).

Samlende for både fremstillingerne fra 1980-90'erne og de senere fremstillinger hos Heitmann, Richard og Schwartz er, at de i deres fortolkning af teksterne som "ulykkelige" bygger på psykoanalytiske forståelser af følelser og dermed læser romanerne ud fra psykoanalytiske strategier.² I psykoanalytiske læsninger forstås følelser som symptomer på de erfaringer, der har indskrevet sig i subjektets krop siden spædbarnsalderen (Rösing, 2010, s. 299). Disse følelser er det, som psykoanalytikeren analyserer for at afdække, hvad følelserne er et symptom på (Rösing,

² Det skal nævnes, at Richard supplerer de psykoanalytiske pointer med en inddragelse af Karen Barads nymaterialistiske teori om *entanglement* (Richard, 2022, s. 152). Hvor Richard dog ikke går videre end til at påpege, at det sociale og psykiske er filtret sammen for Constance Ring, ønsker jeg i det følgende også at inddrage det materielle og kropslige i konceptualiseringen af følelser.

2010, s. 280). Således bliver romanerne fra Det Moderne Gennembruds kvinder, i en psykoanalytisk læsning, fortolket som symptomer på det undertrykkende patriarkat, hvorfra de blev skrevet. Samlende for de psykoanalytiske læsninger præsenteret ovenfor er altså konklusionen, at det er samtidens modstridende krav til kvinderne, der udløser en række neuroser, som så at sige smitter værkerne og gør dem til ulykkelige tekster.

Når Elisabeth Møller Jensen således foreslår, "at romantikkens kvindelitteratur dybest set udtrykker et ønske om at forandre verden på kvinders betingelser", mens "naturalismens fremmeste repræsentanter erkender", at "dette håb [...] ikke er muligt" (1993, s. 11), vil jeg ikke anfægte, at en sådan håbløshed ofte er en del af den naturalistiske æstetik og program. Men det, jeg vil problematisere, er den privilegerede position, som naturalismen indtager, hvis de psykoanalytiske læsninger står alene. Når fokus er på den psykologiske kamp mellem de primære processers "ubevidste" drifter over for de sekundære processers "kulturelle" overjeg (Rösing, 2010, s. 282-83), så privilegeres den litteratur, der selv iscenesætter en kamp mellem Natur og Kultur eller mellem Arv og Miljø som det foretrukne analyseobjekt. De psykoanalytisk funderede læsninger har således været helt centrale for vores forståelse af Det Moderne Gennembrud og den naturalistiske æstetik. Men denne artikels argument er, at de psykoanalytiske perspektiver ikke kan stå alene, hvis vi vil forstå de mange værker fra perioden, som gør andet og mere end det, der var naturalismens projekt.

I denne artikel søger jeg derfor at imødegå dette videnshul og afsøge alternative læsestrategier, der kan supplere de psykoanalytiske læsninger. Gennem disse alternative læsestrategier søger jeg at tilføje perspektiver, som dels åbner for andre og nye aspekter af allerede fortolkede og kanoniserede værker og dels åbner for en interesse i værker, der ellers har ligget uden for litteraturhistorieskrivningens horisont – de værker, der med Margaret Cohens ord kan kaldes *the great unread* eller *literature hors d'usage* (Cohen, 1999, s. 6-23). Disse værker er ofte blevet

opfattet som besværlige eller kedelige, men ifølge Cohen fremkommer besværet med litterær vurdering af nonkanoniske værker ikke fra værkerne selv, men derimod fra, at så lidt vides om dem. Cohen mener, at vi må anskue denne litteratur *hors d'usage* som fragmenter af mistede løsninger og svar på spørgsmål, vi ikke længere hører (s. 25). Med Cohen vil jeg derfor spørge, hvad vi kan lære, hvis vi forsøger at forstå disse løsninger og svar, som ellers har været ude af brug. Hvilken viden om denne periode, hvor Danmark bliver moderne, kan vi få fra disse romaner, hvis vi forsøger at forstå de spørgsmål, de er svar på, snarere end at vurdere dem ud fra den kanoniserede målestok?

En mærkværdig hermeneutik

I de følgende analytiske afsnit vil jeg kombinere indsigter fra digitale fjernlæsninger med postkritiske nærlæsninger for at studere teksternes følelsesliv og samtidig have blik for den litteratur, der har været ude af brug. Analyserne vil således bero på den erkendelsesmæssige bevægelse, der opstår i skiftene mellem fjern- og nærlæsninger, som Andrew Piper har kaldt *strange hermeneutics* (2015, s. 69) eller på dansk: mærkværdig hermeneutik.

Med begrebet *strange hermeneutics* søger Piper at udpege den særlige eller mærkværdige hermeneutiske bevægelse, man som litterat foretager sig, når man arbejder med digitale metoder. Ifølge Piper bevæger man sig i dette arbejde nemlig mellem de nye indsigter, der opnås gennem de digitale metoder, og den litteraturhistoriske og -teoretiske viden, som primært er opnået på baggrund af analoge nærlæsningsmetoder (s. 68-69). Pointen med digitale litteraturstudier er derfor ikke at erstatte analoge læsninger. Derimod er idealet, at den viden, der baserer sig på analoge læsninger, kan blive genbesøgt og måske revideret gennem digitale metoder, og at resultater baseret på disse metoder kan blive evalueret og videretænkt ud fra den domæneekspertise, der er opnået på baggrund af nærlæsninger (s. 69).

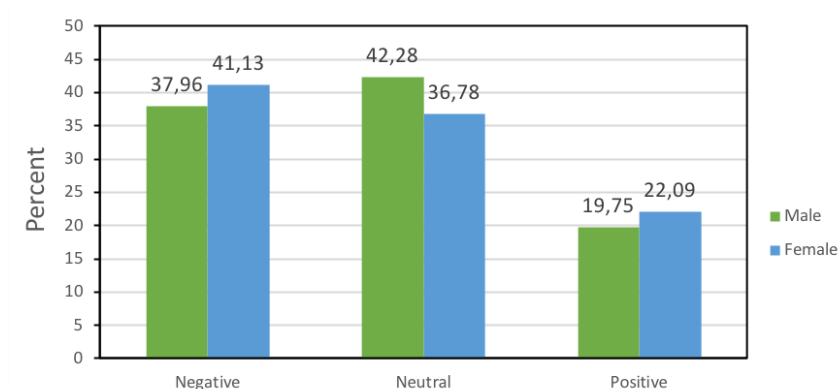
I det følgende vil jeg i tråd med en sådan mærkværdig hermeneutik præsentere en række nærlæsninger, som tager afsæt i indsigter opnået gennem digitale analyser. Disse digitale analyser er blevet til gennem et stort og tværfagligt arbejde, som er gået forud for nærværende artikel. I grove træk kan dette arbejde opdeles i tre faser, som har muliggjort hinanden, og som i sidste ende har muliggjort denne artikels analyser af forholdet mellem affekter, køn, æstetik og sociale positioner: 1) Tilvejebringelsen af et digitaliseret datasæt, som er maskinlæsbart. 2) Tilvejebringelsen af en maskine, der er trænet til at læse efter lige netop det, som er min erkendelsesinteresse: følelser. 3) Statistisk analyse og visualisering af de data, som den digitale analyse af datasættets følelsesmæssige kvaliteter har udledt.

Alle disse tre forudsætninger er kommet til gennem forskningsprojektet MeMo – Measuring Modernity. De tre forudsætninger er blevet udviklet og beskrevet nærmere i publikationer løbende skrevet af et større kollektiv af forfattere (Bjerring-Hansen m.fl., 2022; Al-Laith m.fl., 2023; Degn m.fl., 2025). Nærmest beslægtet med de følgende analyser er artiklen "Unhappy Texts? A Gendered and Computational Rereading of the Modern Breakthrough" (Degn m.fl., 2025). Artiklens formål var at foretage en række principielle analyser af sammenhængene mellem køn og affekter i korpusset for at skabe et kvantitativt overblik, der kunne rejse nye spørgsmål og på den måde danne grundlag for nye og videregående undersøgelser. Det følgende vil således være en sådan videregående undersøgelse.

Fra fjernlæsning til nærlæsning

I "Unhappy Texts?" (Degn m.fl., 2025) præsenterer vi med afsæt i hypotesen om "Den ulykkelige tekst" en digital fjernlæsningsanalyse af sammenhænge mellem følelser, køn og sociale positioner i

839 romaner fra Det Moderne Gennembrud.³ Ser vi på visualiseringen i Figur 1 kommer to af artiklens hovederkendelser til syne:

Figur 1. (U)lykkelige tekster? Diagrammet viser fordelingen af sentiment sammenholdt med forfatterens køn i sætningerne fra 839 danske romaner fra 1870-1899. Langs x-aksen vises de tre sentimentkategorier. Langs y-aksen vises procentdelen af sætninger pr. sentimentkategori.

- 1) Værkerne skrevet af kvinder har både en højere andel af negativt sentiment (41,13 %) sammenlignet med de mandligt forfattede værker (37,96 %) og en højere andel af positivt sentiment (22,09 %) sammenlignet med de mandligt forfattede værker (19,75 %). Kvinderne er så at sige mere ulykkelige end mændene, hvilket bekræfter hypotesen om den ulykkelige tekst. Men samtidig skriver kvinderne med en højere andel af positivt sentiment og er på den vis groft sagt også mere lykkelige end mændene. På den måde bliver hypotesen om de deprimerede døtre både delvist bekræftet og afkræftet, når vi fjernlæser de litterære følelsesliv (Degn m.fl., s. 17).

³ Analysen baserer sig på NLP-metoden sentimentanalyse. En dybdegående redegørelse kan læses i artiklen "Sentiment Classification of Historical Danish and Norwegian Literary Texts" (Al-Laith m.fl., 2023).

- 2) Neutralitet er den affektkategori, hvor vi finder de største forskelle, når det kommer til køn og social status. Romanerne skrevet af kvinder har en andel af neutralt sentiment på 36,78 %, mens det for mændenes vedkommende ligger på 42,28 %.⁴ Samtidig er de mest affektive romaner kendetegnet ved hovedsageligt at være nonkanoniske eller helt glemte værker, der også ofte gennem paratekstuelle og materielle betydningslag har signaleret en tilknytning til populærlitteraturen samt en direkte tematisering af kvinders vilkår (s. 17).

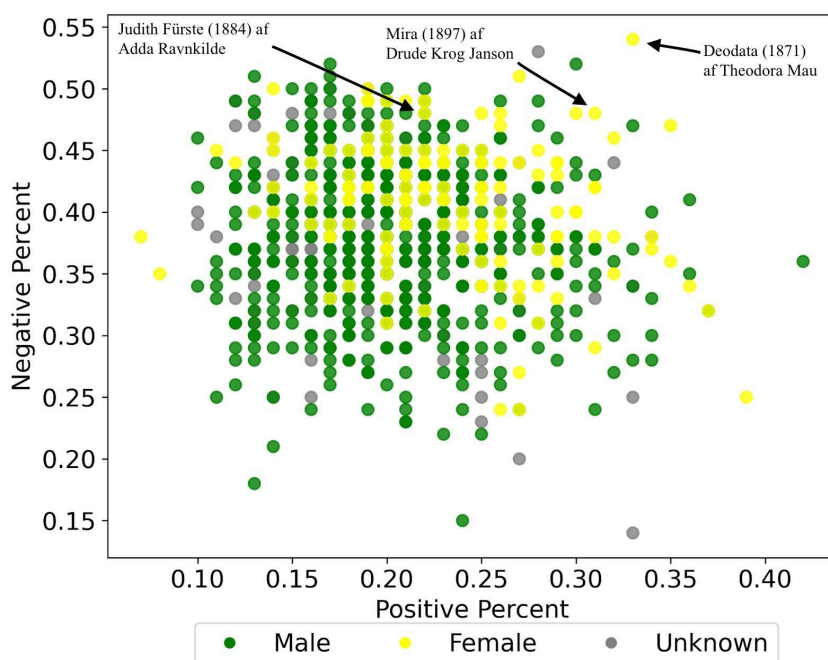
Når jeg er interesseret i at belyse de overhørte svar og spørgsmål, som Det Moderne Gennembruds forfattere har formuleret om relationen mellem (u)lykke og kvindeerfaringer, viser den digitale fjernlæsning således, at de mest affektive værker er et godt sted at starte vores nærlæsning, da vi her kan indfange en del af *the great unread*, som i særlig grad er blevet skrevet af kvinder, og som samtidig på flere tekstniveauer har insisteret på at undersøge kvinders vilkår.

Jeg vil derfor i det følgende læse tre romaner af kvindelige forfattere, som alle på baggrund af de digitale analyser kan siges at være blandt periodens mest affektive værker: *Deodata* (1871) af Theodora Mau, *Mira* (1897) af Drude Krog Janson og *Judith Fürste* (1884) af Adda Ravnkilde. Hovedprincippet for min udvælgelse har været at selekttere de tre mest affektive værker, fordi det er den tendens, der på baggrund af den kvantitative analyse har vist sig at være mest sigende for Det Moderne Gennembruds kvindelige forfattere. For yderligere at sikre, at udvælgelsen flugter mest muligt med min erkendelsesinteresse, har jeg nuanceret dette selektionsprincip gennem fire udvælgelseskriterier:

⁴ I et korpus på 3,2 millioner sætninger er selv relativt små forskelle signifikante og en sådan forskel på 5,5 procentpoint er derfor i høj grad statistisk signifikant. P-værdien for sammenhængen mellem køn og neutralt sentiment er fx på $5,13 \times 10^{-8}$ (Al-Laith m.fl., 2023, s. 331).

- 1) Romanen skal være skrevet af en kvindelig forfatter, der debuterede mellem 1870 og 1900, og som derfor etablerede sig i Det Moderne Gennembruds litterære landskab.
- 2) Romanen skal være skrevet af en forfatter, der udgiver mere end ét skønlitterært værk, og som derfor kan siges at have et kontinuerligt virke som forfatter.
- 3) De tre romaner skal være skrevet af tre forskellige forfattere.
- 4) Minimum én af romanerne skal være velkendt af danske litteraturhistorikere.

De tre romaner ligger således hhv. nr. 1, 6 og 47 på listen over de mest affektive værker og placerer sig dermed i det højaffektive hjørne øverst til højre som markeret i Figur 2:

Figur 2. Tre højaffektive romaner. Alle romanerne er placeret i et koordinat-system med procentdelen af positivt sentiment på x-aksen og procentdelen af negativt sentiment på y-aksen.

Mens de tre udvalgte romaner ud fra den digitale analyse ligger tæt på hinanden, adskiller de sig fra hinanden, hvad angår kanonisering, forlag, skrifttype, genremærkat, udgivelsesår og længde, og repræsenterer på den måde forskellige dimensioner af Det Moderne Gennembruds reception, materialitet, paratekstualitet og temporalitet. De er derfor i min vurdering et godt empirisk grundlag for at belyse de forskellige, men ikke gensidigt udelukkende, former for kønnede følelsesliv, som vi finder blandt gennembrudslitteraturens *great unread*.

I analysen af de kønnede følelsesliv, som vi præsenteres for i de tre romaner, vil jeg lade mig inspirere af den postkritiske og affektteoretiske metode, som Tobias Skiveren foreslår i *Kødets Poiesis* (2020). Skiveren foreslår en læsestrategi, hvor analysens formål er at karakterisere værkets affektive modi og derigennem udfolde den viden, som værket indeholder om, hvordan mennesker bliver afficeret i et "komplekst kraftfelt af materielle-diskursive bevægelser og rørelser" (s. 91). Når jeg vil læse efter tekstens affektive modi, vil jeg altså ikke søge at afdække alle tekstens indholds- og formmæssige karakteristika, men derimod søge at karakterisere den specifikke erfaring af at være en krop, der er indlejret i en række materielle-diskursive kræfter, som værket forsøger at sætte ord på (s. 104). Det er på den vis en analysestrategi, hvis hovedvægt ligger på personkarakteristik – men en modificeret en af slagsen, der forstår karakterernes følelsesliv som et produkt af kroppens møder med den materielle-diskursive virkelighed (s. 94).

Selvopofrende kærlighed: Theodora Maus Deodata (1871)

54 % negativitet og 33 % positivitet. Så kort kan Theodora Maus debutroman *Deodata* (1871) sammenfattes i en fjernlæsning. Snarere end at se disse tal som et svar vil jeg dog i det følgende behandle dem som et spørgsmål: Hvilken viden om sammenhængen mellem følelser og køn kommer til syne, hvis vi læser romanen som en litteratur *hors d'usage*?

Theodora Mau er et relativt ubeskrevet blad i skandinavisk litteraturhistorie. Selv blandt kendere af perioden er det de færreste litterater, der har stiftet bekendtskab med Mau, og Pil Dahlerups femsiders indføring i forfatterskabet står således stadig stort set alene (1984, s. 270-74). Maus forfatterskab er altså i høj grad et eksempel på *the great unread* (Cohen, 1999, s. 6). Når Mau samtidig med sine tre første værker, *Deodata* (1871), *Solstraalen* (1872) og *En Formynder* (1874), placerer sig som nr. 1, 4 og 8 på listen over de mest affektive romaner fra Det Moderne Gennembrud (Degn m.fl., 2025, s. 10), gør det forfatterskabet til et oplagt sted at starte, hvis vi vil blive klogere på relationerne mellem (u)lykke, køn og æstetik i den litteratur, der har været ude af brug.

I Maus debutroman følger vi den unge kvinde Deodata Lindal, der for at komme væk fra det ulykkelige barndomshjem, hvor både en streng fader og en ond stedmoder plager hende, ser sig nødsaget til at gifte sig med den rige, kloge og ærværdige Harald Wagner. Problemet er blot, at hun ikke elsker ham og derfor må "staae som en Løgnerske for Guds hellige Alter!" (1871, s. 93). Dette bliver begyndelsen på en følelsesmæssig og eksistentiel krise for Deodata, der føler, at hun for at undslippe barndomshjemets ulykke har begået en synd, som gør det umuligt at leve op til idealerne for både den gode kvinde og den gode kristne, og dermed umuliggør, at hun kan blive lykkelig.

Da Deodata efter sit bryllup flytter fra barndomshjemmet og hjem til Harald, møder hun efter den første søndagsgudstjeneste den unge præstekone Ingeborg Hlervig. Venskabet med Ingeborg bliver et vendepunkt for Deodata. Gennem både eksempel og råd bliver Ingeborg en ledestjerne for Deodata på vejen mod indsigt i Guds kærlighed (s. 113). Det inderlige venskab når et højdepunkt, da først Ingeborg og siden Deodata mister et barn. Da Ingeborgs ældste barn Alfred bliver dødeligt syg af skarlagensfeber, viser hun sig som den ideelle kristne moder og hustru, der bærer sin sorg med en sådan styrke og tillid til Gud,

at det også trøster dem omkring hende. Scenen med Alfreds død optræder på den måde som et gennemført pietà-motiv:

Denne faste Tro, dette sikre Haab opretholdt Ingeborg, og derfor kunde hun ikke blot udføre sin stille Gjærning taalmodig og uden Klage, men med Glands i Øiet og Smil paa Læben, og hun havde altid et Forraad af styrkende, trøstende Ord rede, naar hendes Husbond kom ind i Sygeværrelset. (s. 223)

Denne fromme styrke gør et stort indtryk på Deodata, der i mødet med Ingeborgs urokkelige tro indser, at hun med sin væremåde selv har en anpart i sin ulykke og derfor også selv gennem hengivenhed til Gud kan lære at bære livets lidelser (s. 246). Da Deodatas barn dør kort efter fødslen, har hun nu gennem venskabet med Ingeborg styrken til at bære smerten og siden til også at bede om tilgivelse for sine synder: "Selvbebreidelsen pinte hende ikke mere; thi hun vidste, at Gud havde forladt hendes Synd. I denne faste Forvisning ligger der Kraft til at tømme Lidelsernes Skaal." (s. 299).

Deodatas indsigt i Guds nådegave ophøjes gennem præsensformen i citatet til en fortællerkommentar, der ikke kun gælder Deodata, men præsenteres som en universel sandhed. Fortællerinstansen træder således frem som en visdommens bærer, der sammen med Ingeborg har indset den sande vej til en kvindes lykke. Med andre ord ved fortælleren, at en kvinde i Deodatas situation kun kan undslippe sin ulykke ved at overlade sin skæbne til Gud og bede om syndsforladelse. Denne forvisning skaber på den vis en affektiv struktur i romanen, der ikke kun på fabulaens niveau (hændelsernes forestillede kronologiske forløb) lader Deodata udgøre et eksempel, men som også på sjuzettens niveau (den rækkefølge og måde, hvorpå hændelserne præsenteres for læseren) aldrig forfalder til det apatiske, men snarere agerer som en handlingsanvisende instans, der peger på den

selvopofrende kærlighed som vejen til et lykkeligt og meningsfuldt liv (s. 337).

For Pil Dahlerup bliver *Deodata* diskvalificeret som moderne litteratur om kvinders vilkår på grund af Maus forsvar for en patriarkalsk kønsmoral (1984, s. 270). Man skal da heller ikke lede længe efter passager i romanen, der opfordrer kvinder til at underkaste sig – se fx blot denne fortællerkommentar: "[...] hun vidste og forstod endnu ikke, at Kvinden altid bør give efter, og at hun ene skal sætte sin Stolthed i at være ydmyg og bøielig." (Mau, 1871, s. 122). Ofte tager disse budskaber afsæt i kristne trosforestillinger og kvindeundertrykkende passager i Bibelen, som det ikke er svært at formulere en feministisk kritik af. Samtidig er det netop gennem den kristne tro, at romanen bliver tvetydig i forhold til dens kønsmoral. *Deodata* er hverken en kompromisløs protofeministisk heltinde eller en entydig "patriarkats-forsvarer" (Dahlerup, 1984, s. 270). Det er ikke kvindens underkastelse over for manden, som er romanens primære fokus, men derimod menneskets underkastelse over for Gud, der i *Deodata* bliver udpeget som vejen til lykke. Fx bliver den unge læge Axel Herløv, som først er overbevist ateist og naturvidenskabsmand, på samme vis som *Deodata* omvendt i mødet med den unge præstekone Ingeborgs urokkelige tro og selvopofrende moderkærlighed. Det er altså ikke kun kvinden, der skal underkaste sig Gud, men også manden der først kan opnå den sande lykke, når han indser, at hans tro på, at verden ligger under for hans vilje, er "Blændværk og Tomhed" (Mau, 1871, s. 284).

Yderligere nuanceres romanens kønsmoral i den ophøjelse, som både moderkærligheden og det kvindelige venskab fremstilles med i værket. Mens de fleste af romanens mandlige karakterer fremstilles som havende en tvivlsom moral og adfærd, så er det hos først den dødeligt syge moder og siden hos veninden Ingeborg, at *Deodata* finder eksempler på den rette tro og dermed vejen til lykke. På den måde præsenteres både moderkærligheden og det kvindelige venskab som lige så sande "Styrkevælder" (s. 338) som det at underkaste sig Gud. Det er altså ikke nogen entydig

undertrykkende kønsmoral, vi finder i romanen. Men det er en form for kvindefrigørelse, som vi i dag kun kan forstå, hvis vi søger at forsinke både den ideologiske og æstetiske vurdering.

Derfor udfordrer romanen hypotesen om den ulykkelige tekst. Selvom romanen fra et fjernlæsningsperspektiv består af 54 % negativitet, så spiller de 33 % positivitet en mindst lige så væsentlig rolle. Uanset de konflikter, der kan være mellem den kristne resignation og et feministisk menneskesyn, forsøger romanen på sin egen vis at udpege en vej, hvorigennem kvinder kan trodse de ulykkelige omstændigheder, som det patriarkalske samfund skaber, og skabe et liv, der føles meningsfuldt. *Deodata* efterlader således ikke sin hovedkarakter til sammenbrud og apati, men udpeger derimod gangbare veje mod et lykkeligt liv.

Ren kærlighed: Adda Ravnkildes Judith Fürste (1884)

Vender vi os mod den mere eller mindre kanoniserede litteratur og specifikt mod Adda Ravnkildes *Judith Fürste* (1884) finder vi et værk, der på trods af den noget anderledes receptionshistorie har flere paralleller til Maus *Deodata*.

Romanens titel- og hovedkarakter Judith Fürste har, som efternavnet antyder, arvet ikke bare den afdøde faders navn, men også hans fyrstelige stædighed og stolte person. Denne stolthed gør hendes forhold til både moderen og stedfaderen anstrengt. Moderen forsøger forgæves at lære Judith, at man (kvinder) klarer sig bedst, hvis man accepterer sine vilkår, men denne kvindelige pragmatik og resignation kan Judith ikke affinde sig med (Ravnkilde, 1884, s. 1).

Ligesom Theodora Maus *Deodata* indser Judith derfor, at ægteskab er hendes eneste mulighed for at opnå en holdbar social position og komme ud af det "Hus", som hun på grund af det anstrengte forhold til forældrene ikke længere kan betragte som et "Hjem" (s. 2). Hun er derfor tvunget til at takke ja, da den velhavende godsejer Johan Banner frier, vel vidende om Judiths penible situation (s. 80).

Johan Banner har ligesom Judith en stærk vilje og har siden barndommen fået indpodet en tro på sit eget høje værd og på, at ærbødighed tilkommer ham på grund af hans adelige slægt (s. 33). Mødet mellem disse to stolte væsner går derfor ikke stille for sig. Johan bliver opsat på at "faa Overtaget over sin smukke Modstander, bøje hende, ydmyge hende." (s. 77). Modsat bliver Judith endnu mere opsat på ikke at lade sig kue af Johan, fordi hun vil bevise, at på trods af den økonomiske og sociale frihed, som Johan modsat hende besidder i overmål, så kan han ikke gøre beslag på hendes sidste bastion af selvstændighed: hendes indre tanke- og følelsesliv (s. 230-31).

På den måde bliver følelserne den egentlige slagmark i romanen. Det er både gennem følelsesmæssige angreb og afpresninger, at Judith og Johan kæmper en kamp mod hinanden, men det er også 'ejerskabet' over deres respektive følelsesliv, som de kæmper om.

Romanens centrale vendepunkt er, som i Theodora Maus *Deodata*, et pietà-motiv. Judith og Johans søn dør af hjernehindebetændelse, trods Johans anstrengelser for at få ham helbredt (s. 151-55). Den store sorg får Judith til at opgive sine parader, idet hun indser, at hun alligevel ikke kan sikre sig mod sårbarhed og ulykke. Denne erkendelse bidrager til, at Judith opgiver den beskyttelse af egne følelser som fyrstementaliteten har indebåret, og tillader andre mennesker at komme tæt på hende.

På samme måde får tabet også Johan til at opgive den "Fortrolighedslinie", som han ellers "nøje bevogtede" (s. 41). Særligt hos vennen og komponisten Hellmann finder Johan støtte og trøst. I selskab med sin gamle rejseven tør Johan nemlig at slippe kontrollen uden frygt for at tabe ansigt.

Den københavnske Hellmann fremstilles som en berejst mand med kunstnerisk talent og et katalog af historier fra den store verden (s. 204-06), som ikke er interesseret i ondsindet sladder og andre provinsielle "Lilleput Forhold" (s. 15). Derfor er hans udlægning af vejen til lykke bemyndiget med en høj grad af etos i romanen. Ifølge Hellmann findes lykken ikke ved at

resignere og acceptere sin skæbne, men "ved at udrette noget og ved at elske nogen rigtig inderlig og uegennyttig. Heldigvis er det Veje, som staar aabne for enhver." (s. 243). På den måde fremstilles den uegennyttige kærlighed som vejen til lykke, fordi den ikke handler om penge, social kontrol eller spot. Det er altså ikke den kristne resignation, men kærlige relationer, hvor man tør stole på den anden, romanen peger på som vejen til lykke. Denne erkendelse af behovet og afhængigheden af andre mennesker handler således heller ikke om en kønsmoralistisk fordring på kvindens undertrykkelse, tværtimod:

[...] jeg hører ikke til dem, der fordrer Kvindens Underkuelse, men hvor jeg træffer ren og offerberedvillig Kærlighed, det være sig hos Mand eller Kvinde, der bøjer jeg mig i Ærbødighed og siger: den lykkelige, der kan nære en saadan Følelse. (s. 244)

Således efterlader *Judith Første* bestemt ikke sin titelkarakter i den totale apati over sin ulykkelige position. Derimod peger romanen på den rene og tillidsfulde kærlighed som en opnåelig vej til lykke. Teksten udtrykker altså ikke et deterministisk menneskesyn, hvor Judith er bundet af arv og miljø, men fremlægger derimod den agens, der ligger i valget om at turde elske, som en reel vej til et lykkeligt liv på trods af de sociale omstændigheder. Det at elske nogen uegennyttigt og inderligt er veje "som staar aabne for enhver." (s. 243).

I tidligere feministiske læsninger af *Judith Første* går særligt én ting igen: Slutningen, hvor hovedkarakteren Judith efter længere tids kvaler forsones med ægtemanden Johan, afskrives som "harmoniserende" og "sentimental" og derfor hverken "æstetisk overbevisende" eller afgørende for tolkningen af romanen (Hjordt-Vetlesen og Mortensen, 1993, s. 389-90; Dahlerup, 1984, s. 310-11).

Både Dahlerups og Hjordt-Vetlesen og Mortensens læsninger af romanen fremhæver den kvindelige psyke og indivi-

duationsproces som romanens knudepunkt og må derfor afskrive slutningens positive fremhævelse af kærlighedsrelationen til en mand som romantisk efterklang snarere end et udsagn, som romanen står inde for. I denne tilsidesættelse af romanens slutning nedskriver disse psykoanalytiske læsninger værdien af de udviklinger, som Judith gennemgår i løbet af romanen, til fordel for en mere deterministisk læsning af Judith som værende fanget i sin stolte og hæmmede psyke. For Dahlerup vedbliver Judith at være "Fyrstepigen", som ikke kan bøje sig eller nære tillid til andre (1984, s. 310). Det lader altså til, at roman-slutningens positive fremhævelse af kærlighedsrelationen ikke passer ind i fortolkningen af romanen som et eksempel på "den kvindelige individueringsproces" som "en ensom affære" (Hjordt-Vetlesen og Mortensen, 1993, s. 390). På samme måde rejser den for Pil Dahlerup kvindepolitiske spørgsmål: Er Judiths kærlighedserklæring til Johan "selvundertrykkende eller det modsatte?" (1984, s. 310).

Dahlerups og Hjordt-Vetlesen og Mortensens henholdsvis læsninger markerer gennem deres æstetiske og ideologiske bedømmelse af romanens slutning den rigtige kvindepolitik og feminisme som en ensom position, der ikke kan indebære det afhængighedsforhold til en mand, som Judiths forelskelse også er. Hvis vi frafalder eller nedtoner disse feministiske krav til romanen, gør det det dog måske muligt at høre de svar og spørgsmål, der bliver rejst af romanen, som vi ellers har siddet overhørige. I *Judith Første* er den moderne kvinde nemlig ikke bundet til det ensomme sammenbrud. Tværtimod er det lykkelige og meningsfulde liv inden for rækkevidde, hvis blot man tør stole på andre mennesker og risikere sine følelser.

Moderkærlighed: Drude Krog Jansons Mira (1897)

I den følgende og sidste nærlæsning skal vi tilbage til den ubrugte litteratur. Drude Krog Janson er ligesom Theodora Mau en ukendt forfatter for de fleste, men hendes sociale og litterære position er alligevel anderledes end Maus. Mens Mau ikke umiddelbart har

haft nogen relationer til den kreds rundt om Georg Brandes, som vi normalt forbinder med Det Moderne Gennembrud, havde Drude Krog Janson nære relationer til flere af disse skikkelser. Hun havde således et tæt venskab med Amalie Skram, omgikkes med Bjørnstjerne Bjørnson og måtte nærmest flygte fra Georg Brandes' romantiske tilnærmelser og sin egen betagelse af ham (Dahlerup, 1984, s. 123). Alligevel er Janson hverken kendt eller kanoniseret – måske netop på grund af denne flugt. Den dansk-fødte Janson rejser i 1882 med sin norske mand, Kristofer Janson, til Minneapolis, hvor han slår sig ned som præst (Iversen, 1993, s. 422; Dahlerup, 1984, s. 408). Herfra snor Jansons veje sig mellem USA, Norge og Danmark, gennem ægteskab og senere skilsmisse. I mellemtiden når Janson at udgive i alt fire romaner i årene 1887-1908, hvoraf to er udgivet under pseudonymet Judith Keller (Iversen, 1988, s. 180; Engelstad, 1988, s. 208). Med afsæt i erfaringer fra opholdet i Frontier-tidens USA debutterer hun i 1887 med *En ung Pige* og udgiver senere som Judith Keller romanen *Mira* (1897), der også foregår i det skandinaviske emigrantmiljø i USA.

Mira er fokaliseret gennem den unge kvindelige hoved- og titelkarakter, der som 16-årig bliver forlovet og gift med den ældre Alf Winter (Janson, 1897, s. 5). Herfra følger Mira modstandsløst Alf gennem flytninger til først de norske fjelddale (s. 11), siden sydpå til "en af Norges rige brede bygder" (s. 21) og til sidst over Atlanten, hvor Alf er blevet kaldt som missionspræst i Amerika (s. 24). Denne overgang fra en ung og idealistisk omgangskreds i Norge til et materialistisk og ensomt liv i nybygger-Amerika rammer Mira hårdt. Hun klamrer sig til idealismen og forsøger at blive forfatter, men hendes manuskripter afvises, og hun efterlades desillusioneret (s. 35-39).

Oven på denne skuffelse søger hun trøst hos komponisten Hr. Gerard, og gør det til sin mission at støtte hans kunstneriske geni og hans vej mod at blive "en anden og større Wagner" (s. 66). Heller ikke denne idealisme viser sig dog at være holdbar. I romanens indledning har Mira gennem et brev fået afsløret, at hun ikke er ægtemanden Alfs første kærlighed, hvilket kommer

som et stort chok for den umodne Mira (s. 9). Denne desillusionering spejles i forholdet til Gerard. Mira modtager nemlig igen et brev, der denne gang afslører, at Gerard er taget væk med sin hustru (!) for aldrig at komme tilbage igen (s. 82-83).

Denne motiviske gentagelsesfigur bliver en central nøgle til at forstå romanens udsagn om relationerne mellem køn, ulykke og lykke. Mens Mira river både første og andet brev itu (s. 10, 83-84), så sker der en gradvis ændring i Miras reaktion ved modtagelsen af romanens brev nummer tre og fire.

Romanens tredje brev modtager Mira også fra sin ægte-
mand Alf. Her beder han hende acceptere, at han vil lade en anden kvinde flytte ind i deres fælles hjem for at blive hans "sjæls hustru" (s. 88). Mira, nu apatisk, læser ikke brevet færdigt og lader det falde ud af hænderne (s. 89).

Den kvinde, som Alf lader flytte ind i hjemmet, hedder Ernestine og har fungeret som hans medhjælper i præstegeneringen. Denne Ernestine viser sig dog at være langt fra så from, som hun giver sig ud for. Ved at gøre brug af "dæmoniske kræfter" (s. 131), forsøger Ernestine at overtale Mira til at forlade både Alf og sine børn. Hun bruger bl.a. sine clairvoyante evner til at læse Miras tanker og udnytte hendes længsler efter Hr. Gerard og egenkærlige drømme om et forfattervirke til at friste hende til at forlade hjemmet (s. 108).

Miras første reaktion er resignation, men da hun ser børnene lide under Ernestines indflydelse, ændrer det sig. Mira indser, at hun selv har næret ulykken ved at overgive sig til det "syge og svage" i sin natur og lade sin "selvforgudelse" (s. 102) blive vækket af først Hr. Gerard og siden Ernestine. Hun indser altså, at hun har overset den lykke, der lå lige foran hende: børnene.

Denne indsigt cementeres, da Mira modtager et brev fra den nu voksne datter Inga, som beretter om, hvor lykkelig hun er (s. 168-69). Også denne gang må Mira lægge brevet fra sig på grund af de stærke affektive bevægelser, det skaber, men det er modsat de forrige breve ikke en stærk ulykke eller apati men

derimod en stærk kærlighed, som bevæger hende (s. 169). Denne moderkærlighed står i modsætning til det selvoptagede – det er ”den kjærlighed, der glemmer sig selv” (s. 96) – og bliver således fremhævet som vejen til et liv, der bringer lykke for både Mira og menneskene omkring hende (s. 93). Moderkærligheden er den kærlighed, der overkommer de ”flimrende, fantastiske drømme, der gør sjælen syg og forgifter tanken” og i stedet lægger ”sine kræfter i livets sunde arbejde for dem, de elsker” (s. 170). Det er altså et kærlighedsideal, der i særlig grad fremhæver arbejdet som vejen til lykke.

Denne uselviske og arbejdsomme kærlighed udvides i romanen fra et individuelt ideal til et samfundsmæssigt ideal gennem et drømmesyn. I en drøm møder Mira en gammel kvinde, der viser sig at være en inkarnation af de metafysiske love, som styrer verdens gang (s. 151). Mira følger med kvinden, mens de flyver hen over både ”den gamle og den nye verden” (s. 152) og hen over både nutiden og ”fremtidens land” (s. 163). Her oplever Mira, hvordan industrialiseringen og kapitalismen skaber ulidelige forhold for den arbejdende klasse, mens de rigeste bliver rigere i deres stræben efter en falsk og tom lykke (s. 154-55).

Gennem drømmen lærer Mira: ”at forstaa det fulde ansvar, der ligger i at være menneske –” (s. 160) og dermed selv nå ud over den selvoptagede idealisme og materialisme, som skaber både personlig og kollektiv ulykke.

Denne arbejdsorienterede fortolkning af vejen til lykke medvirker også til, at romanen formulerer en ny kunstnertype, der snarere end at søge sin egen berømmelse og geni finder sin *raison d'être*, når hun deler ”kaar med de mange” (s. 146):

Hvad den ene af os har lært gennem fald og lidelse bør ogsaa være den andens eiendom – / Hver, der søger, har fundet et glimt af sandhed, der muligvis kan hjælpe en anden, gennem en tung stund – / Derfor sender jeg ud disse blade – (s. 168)

Værket ekspliciterer på den måde sin egen poetik gennem denne dokumentfiktion, hvor Mira træder frem og forklarer, hvorfor hun vælger at udgive sine dagbogsnotater. For Mira skal kunsten tjene som "et glimt af sandhed, der muligvis kan hjælpe en anden" (s. 168). Det er således denne poetik, som romanen forsøger at omsætte til praksis ved både at pege på ulykkens årsager og på den uselviske kærlighed og særligt moderkærligheden som veje til lykke for både individet og samfundet. På den måde er *Mira* ikke en ulykkelig tekst, men derimod en tekst, der handler om både ulykke og lykke. Hvordan vi kan forstå denne dobbeltsidede affektive modus og poetik, vil jeg uddybe i det følgende afsnit om romanens og Drude Krog Jansons position som både geografisk og æstetisk grænsegænger.

I Danmark har Drude Krog Janson stort set ikke fået noget litteraturhistorisk eftermæle. Hun nævnes primært i fodnoter af Pil Dahlerup i forbindelse med sine brevkorrespondancer med og senere "flugt" fra Georg Brandes (1984, s. 123), men hendes forfatterskab indgår ikke som ét af de ca. 70 portrætter af Det Moderne Gennembruds kvinder, da hun på trods af at være danskfødt oftest regnes som norsk forfatter (Iversen, 1993, s. 422). I *Nordisk kvindelitteraturhistorie* nævnes hun på samme måde kun flygtigt og det både som værende romantisk epigonlitteratur med melodramatiske plots og eksempel på "det moderne gennembruds sociale og æstetiske program med dets fokusering på realistisk skildring og social kritik." (s. 422, 450).

Denne samtidige regression og progression, der ifølge *Nordisk kvindelitteraturhistorie* præger Jansons forfatterskab, har i den norske litteraturhistorieskrivning fået betegnelsen nyromantik. Netop romanen *Mira* fremhæves i denne norske kontekst som en del af en nyromantisk bølge i 1890'erne, der med inspiration fra den tyske romantik vendte sig mod fantasiens magt, de indre sjælekræfter og sprogets symbolskabende muligheder (Lorenz, 1988, s. 219-21). Denne fortolkning af *Mira*, vil jeg argumentere for, udelader dog væsentlige aspekter af romanen. På trods af de metafysiske trosforestillinger, som præger

romanen, søger romanen netop at gøre op med den umodne og selvoptagede idealisme, som i værket står i vejen for Miras lykke. *Mira* er således ikke et værk, som uden besvær kan beskrives som en vending mod "fantasiens magt". Tværtimod advokerer romanen netop for, at "livet er tusind gange større, alvorligere og forfærdeligere end den vildeste fantasi kan tænke sig det –" (Janson, 1897, s. 136). På den måde udelader vi altså vigtige aspekter af Jansons roman, hvis vi kun anskuer den gennem en nyromantisk prisme.

Samtidig passer *Mira* heller ikke ret godt ind i en naturalistisk tolkning. Med sin understregning af menneskets (og kvindens) egen agens og uselviske kærlighed som en farbar vej til lykke står romanen nemlig i modsætning til naturalismens mere deterministiske menneskesyn, hvor arv og miljø bestemmer. I særdeleshed afviger værket fra den affektive modus, som hypotesen om den ulykkelige tekst antager, er gennemgående for de kvindelige forfattere. I *Mira* er det ikke en udvejsløs ulykke, der strukturerer værket. Derimod udpeger romanen den uselviske moderkærlighed som en opnåelig vej til lykke. På den måde passer *Mira* dårligt ind i de gængse tolkninger af de kvindelige forfatterskaber fra slutningen af det 19. århundrede.

Mira fungerer på den måde som en udfordring for det, vi med Rita Felskis polemiske udtryk kunne kalde litteraturhistorie-skrivningens "vertical pile of neatly stacked boxes" (Felski, 2011, s. 577). Denne yderkantsposition har i årtier efterladt *Mira* blandt litteraturhistoriens *great unread*, men samtidig kan denne randeksistens netop være værkets *raison d'être* i det 21. århundrede. I kraft af sin utilpassethed kan romanen nemlig fungere som en kærkommen joker, der både gør os opmærksomme på de mønstre, litteraturhistorie-skrivningen har naturaliseret, og dem, som den har overset. Derfor er den ubrugte litteratur ikke bare et kuriosum for de få særligt interesserede. Den er også i et bredere litteraturhistoriografisk sigte et nyttigt sidespor.

Udgang

Denne artikels centrale hypotese har været, at hvis vi skal forstå Det Moderne Gennembruds kvindelige forfatterskaber gennem en samlebetegnelse, må det være som tekster om (u)lykke snarere end ulykkelige tekster. Hvor tidligere læsninger har fokuseret på periodens formuleringer af "det moderne sammenbrud" eller "kvindetilværelsen som udvejsløs" (Iversen, 1993, s. 448), har jeg i denne artikel forsøgt at forskyde opmærksomheden mod romanernes formuleringer af lykkens betingelser og af måder at overleve på trods.

På baggrund af de tre nærlæsninger kan det sammenfattes, at ulykke og lykke af formuleres som sammenhængende begreber af både Theodora Mau, Adda Ravnkilde og Drude Krog Janson. Ingen af de tre romaner, som har været genstand for analyse i denne artikel, efterlader deres kvindelige hovedperson til apati eller det totale sammenbrud. I stedet peger værkerne alle på en type af kærlighed som en gangbar vej til et lykkeligt liv. I *Deodata* er det således den kristne resignation og *selvopofrende kærlighed*, der fremhæves, i *Judith Første* er det den uegennyttige forelskelse og *rene kærlighed*, mens det i *Mira* er den omsorgsfulde *moderkærlighed*, der både på individ og samfunds niveau baner vejen til en bæredygtig og meningsfuld lykke. Gennem læsningerne af disse værker virker kvindetilværelsen således ikke længere udvejsløs, men derimod kommer forskellige gangbare veje til syne. På den måde udfordrer læsningen af disse tre romaner hypotesen om den ulykkelige tekst og gør os opmærksomme på nye aspekter af Det Moderne Gennembruds følelseslandskab.

En metodisk pointe med denne artikel har været at vise, hvordan kombinationen af fjernlæsninger og nærlæsninger kan gøre os i stand til at se nye mønstre i de skønlitterære værker og relationerne mellem dem. Artiklen er på den måde tænkt som et eksempel på en fortolkningsproces, hvor teksterne selv kan udfordre eller give alternative perspektiver på de analytiske rammer, vi forstår dem igennem. Denne tilgang er ikke et forskningsdesign, som er bundet til en enkelt type litteratur eller

en enkelt periode, men derimod er det en læsestrategi, som er fleksibel i sin grundform. Den fremgangsmåde, som jeg har anvendt i denne artikel, er derfor ikke kun nyttig i artiklens specifikke case, men kan også i et bredere perspektiv danne grundlag for nye forskningsspørgsmål og litteraturhistoriske indsigter.

Som Rita Felski har formuleret det, er "pastness [...] part of who we are" (2011, s. 578). Derfor udgør litteraturhistoriske studier fortsat en vigtig del i det store "videnspuslespil", og ikke mindst derfor er fortsatte refleksioner over litteraturhistorie i teori og praksis også afgørende. Denne artikel er tænkt som et bidrag til denne samtale.

Referencer

- Al-Laith, A., Degn, K.N., Conroy, A., Pedersen, B.S., Bjerring-Hansen, J., & Hershcovich, D. (2023). Sentiment Classification of Historical Danish and Norwegian Literary Texts. *Proceedings of the 24th Nordic Conference on Computational Linguistics (NoDaLiDa)*, NEALT Proceedings Series, nr. 52, 324-34. <https://aclanthology.org/2023.nodalida-1.pdf>.
- Bjerring-Hansen, J., Kristensen-McLachlan, R.D., Diderichsen, P., & Hansen, D.H. (2022). Mending Fractured Texts. A heuristic procedure for correcting OCR data. *Proceedings of the 6th Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries Conference*, 3232, 177-86. <https://ceur-ws.org/Vol-3232/paper14.pdf>.
- Cohen, M. (1999). *The Sentimental Education of the Novel*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9780691188249>.
- Dahlerup, P. (1984). *Det moderne gennembruds kvinder* (2. udg.). Gyldendal.
- Degn, K. N., Bjerring-Hansen, J., Al-Laith, A., & Hershcovich, D. (2025). Unhappy Texts? A Gendered and Computational Rereading of the Modern Breakthrough. *Scandinavian Studies*, 97(1), 1-24. <https://doi.org/10.3368/sca.97.1.1>.

- Engelstad, I. (1988). Desillusjonsromanen. I I. Engelstad, J. Hareide, I. Iversen, T. Steinfeld & J. Øverland (red.), *Norsk kvinnelitteraturhistorie* (s. 204-10). Pax Forlag.
- Felski, R. (2011). Context Stinks! *New Literary History*, 42(4), 573-91. <http://www.jstor.org/stable/41328987>.
- Heitmann, A. (2023). At skrive sig ud af det hele. I M.F. Christensen & A.E. Dam (red.), *Angst i dansk litteratur* (s. 75-98). Aarhus Universitetsforlag.
- Hjordt-Vetlesen, I.-L., & Mortensen, B. (1993). Modernitetens vendepunkt. I E.M. Jensen, I.-L. Hjordt-Vetlesen, A.-M. Mai, E. Witt-Bratström, C. Sjöblad & I.N. Hennel (red.), *Nordisk kvindelitteraturhistorie. Bd. 2. Faderhuset: 1800-tallet* (s. 385-90). Rosinante.
- Iversen, I. (1988). Dannelses- og udviklingsromanen. I I. Engelstad, J. Hareide, I. Iversen, T. Steinfeld & J. Øverland (red.), *Norsk kvinnelitteraturhistorie* (s. 176-89). Pax Forlag.
- Iversen, I. (1993). Når driften truer. I E.M. Jensen, I.-L. Hjordt-Vetlesen, A.-M. Mai, C. Sjöblad, E. Witt-Bratström, & I. N. Hennel (red.), *Nordisk kvindelitteraturhistorie. Bd. 2. Faderhuset: 1800-tallet* (s. 419-55). Rosinante.
- Janson, D.K. (1897). *Mira. Et livsløb*. Gyldendal.
- Jensen, E.M. (1993). Forord: Faderhuset. I E.M. Jensen, I.-L. Hjordt-Vetlesen, A.-M. Mai, I.N. Hennel, C. Sjöblad & E. Witt-Bratström (red.), *Nordisk kvindelitteraturhistorie. Bd. 2. Faderhuset: 1800-tallet* (s. 10-13). Rosinante.
- Jensen, E.M., Hjordt-Vetlesen, I.-L., Mai, A.-M., Hennel, I. N., Sjöblad, C., & Witt-Bratström, E. (red.). (1993). *Nordisk kvindelitteraturhistorie. Bd. 2. Faderhuset: 1800-tallet*. Rosinante.
- Larsson, L. (2004). About Her Dead Body: Victoria Benedictsson and the Beginnings of a New Biography. I E. Witt-Brattström (red.), *The New Woman and The Aesthetic Opening: Unlocking Gender in Twentieth-Century Texts* (s. 35-50). Södertörns högskola.

- Lorenz, I. (1988). Ny følsomhet og ny sanselighet. I I. Engelstad, J. Hareide, I. Iversen, T. Steinfeld & J. Øverland (red.), *Norsk kvinnelitteraturhistorie* (s. 219-27). Pax Forlag.
- Mau, T. (1871). *Deodata*. Reitzel.
- Piper, A. (2015). Novel Devotions: Conversional Reading, Computational Modeling, and the Modern Novel. *New Literary History*, 46(1), 63-98. <https://www.jstor.org/stable/24542659>.
- Ravnskilde, A. (1884). *Judith Fürste*. Gyldendal.
- Richard, A.B. (2022). Det moderne sammenbrud. I L. Handesten, C. Schwartz & J.H. Haarder (red.), *Læsninger på tværs. Litteraturhistorie i praksis* (s. 141-57). Spring.
- Rösing, L.M. (2010). Psykoanalyse. I J. Fibiger, G. von Buchwald Lütken & N. Mølgaard (red.), *Litteraturens tilgange* (2. udg., s. 275-99). Academica.
- Schwartz, C. (2022). Hysteri på tværs: Fra myndighedslængsel til voksenfobi, fra Skram til Lind, Nordenhof og Rasmussen. I L. Handesten, C. Schwartz & J.H. Haarder (red.), *Læsninger på tværs. Litteraturhistorie i praksis* (s. 321-37). Spring.
- Skiveren, T. (2020). *Kødets Poiesis. Kropumulige kroppe i ny dansk litteratur*. Spring.